

Драгана Лазаревић-Илић
Народни музеј
Ваљево

ДОКУМЕНТА ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ СВЕТОЗАРА М. ЈАКОВЉЕВИЋА, РЕЗЕРВНОГ ПЕШАДИЈСКОГ КАПЕТАНА I КЛАСЕ ПЕТОГ ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА, ДРИНСКЕ ДИВИЗИЈЕ ПРВОГ ПОЗИВА

Документа Светозара М. Јаковљевића, а пре свих Нови ратни нотес, од великог су значаја за проучавање функционисања и кретања, једном речју живота Петог пешадијског пука, у периоду од 1914. до 1920. године. Поменуте архивалије можемо сврстати у две целине.

Првој припадају документа личне природе: лични подаци, чланска карта Демократске странке, легитимација, чланска карта Удружења резервних официра и ратника, позивница за Светосавску забаву, па чак и план куће, коју је овај интересантни човек имао да гради.

Другу целину чини Нови ратни нотес, чији се подаци пре свега односе на новчане позајмице издаване појединим члановима Петог пешадијског пука, а у оквиру њега самог постоји неколико врста докумената. Овде треба сврстати и наставак нотеса у виду својеврсног бележника о издатим рачунима појединим лицима на име разноврсних потреба све до 1934. године, као и план у коме се наглашава колико је новца издато са ажијом и без ње до 1918. године.¹

---

¹ Поменута документа доступна су нам захваљујући Бориславу Вујићу, који је исте добио од Слободана Јаковљевића Цимера, Светозаревог унука. Надамо се да ће неки од њих у виду експоната бити заступљени на будућој сталној поставци Народног музеја Ваљево.

Осврнућемо се најпре на лична документа јер пружају биографске податке о Светозару Јаковљевићу, аутору Нотеса који представља централни део нашег прилога.

Докуменат под називом „Лични подаци” датиран је 20. фебруара 1920. године. Овај формулар попунио је лично С. Јаковљевић на дан 25. априла 1920. (Сви датуми су према старом, тада важећем календару). Према његовим речима сазнајемо да је рођен 28. априла 1875. године. Изјашњавао се да је из Попучака, где је живео након женидбе, иако је познато да је рођен у Причевићу у угледној сеоској породици. Завршио је три разреда основне школе а по занимању био земљорадник. Према приложеним подацима види се да је у војску ступио 25. јануара 1895, а потпоручник постао 28. септембра 1909. године. Као резервни официр активно је учествовао у ратовима 1912-1913. и то као поручник од 20. октобра 1912, а чин капетана друге класе добио је 30. новембра 1913. године. Светозар је био рањен 17. јуна 1913. на Брегалници на четири места, а боловао је све до 15. октобра исте године. У року свог учешћа у ратовима 1912-1918. Јаковљевић није био заробљаван. Први светски рат започео је у Трећој чети Другог батаљона Петог пешадијског пука Дунавске дивизије првог позива. Чин капетана прве класе добио је 15. јуна 1915. године. Демобилисан је 1920. као командир Профијантске коморе (ову дужност је обављао од 14. априла 1920) Петог пешадијског пука Дринске дивизије, у чину пешадијског капетана прве класе у резерви.

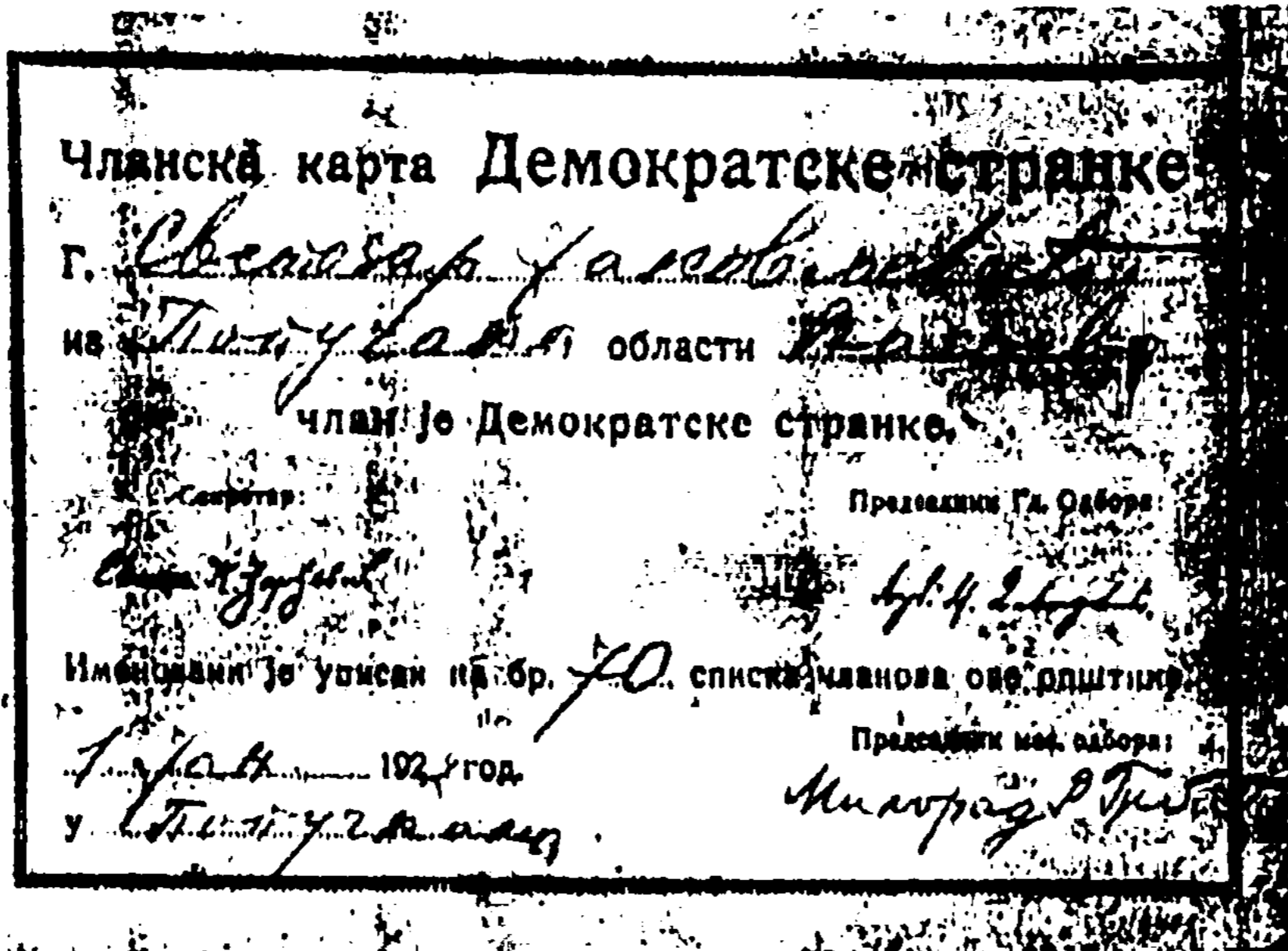
Као вредан, поуздан, интеллигентан, а посебно један од ретких писмених људи у селу организовао је многе комуналне акције и више пута биран у органе власти. Бележио је многе занимљиве догађаје, свакодневно водио дневник прихода и расхода своје бројне породице. Имао је деветоро деце, пет кћери и четири сина, од којих и данас има живих потомака. Умро је у Попучкама 19. јуна 1938. године.²

Светозар Јаковљевић је био члан Демократске странке од 1. јануар 1922. године. Према сачуваној чланској карти уписан је под бројем 70 у списку чланова ове странке у општини Ваљево.

Доступна нам је и легитимација издата на име господина Светозара Јаковљевића који путује на збор странке ЈРСД³, заказаног за 4. јун 1933. у

2 Б. Вујић: Чувар задружног новца у рату, Ваљевски алманах, свеска 2, Удружење Ваљеваца у Београду 1999, 83-86

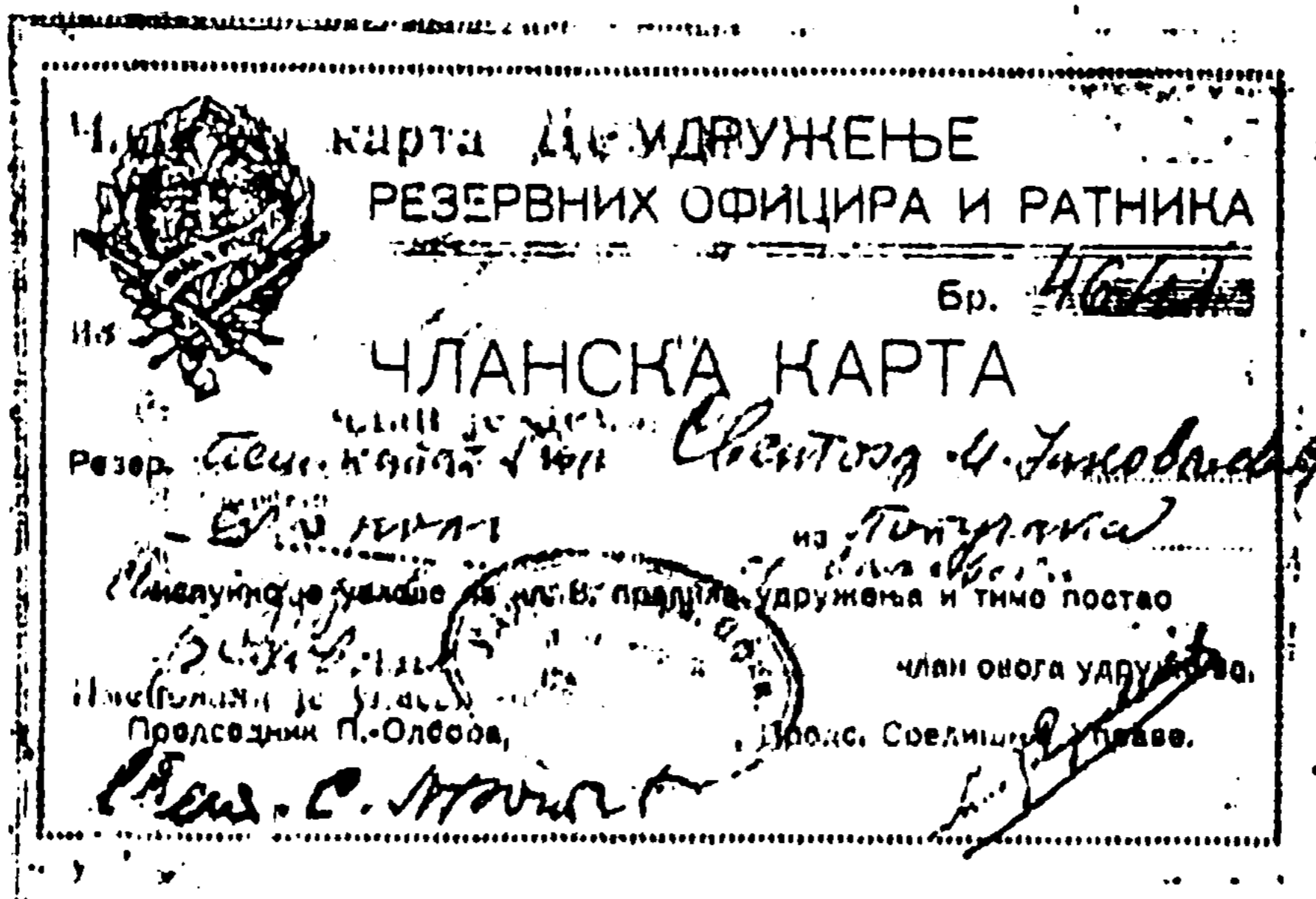
3 Југословенска радикална сељачка демократија (ЈРСД), основана је по доношењу Септембарског устава 1931. године, као режимска политичка формација, претеча Југословенске националне странке (ЈНС) и Југословенске радикалне заједнице (ЈРЗ). Окупљала је присталице грађанских странака који су се приклонили диктатури краља Александра.

*Чланска карта Демократске странке
на име Светозара М. Јаковљевића*

Сарајеву, а издао је Бановински извршни одбор ЈРСД, 22. маја 1933. у Сарајеву. Напомињемо да су овакве легитимације важиле за вожњу само на специјалним, закупљеним возовима и посебним вагонима, прикаченим за редовне возове, као и државним закупљеним бродовима.

Скупини личних докумената припада и чланска карта Удружења резервних официра и ратника бр. 4641, на име С. Јаковљевића, резервног пешадијског капетана прве класе, економа из Попучака.

*Чланска карта Удружења официра и ратника
на име Светозара М. Јаковљевића*

Занимљива је позивница за Светосавску прославу 14. јануара 1919. од стране Одбора Срба грађана у Пожеги, уз учешће неколико српских официра и хрватског певачког друштва Вијенац. Предвиђена је била и беседа са играчком. У организацији прославе учествовали су и припадници Петог пешадијског пука који су се ту налазили.

Необично је да се на полеђини ове позивнице налази војни платни лист за С. Јаковљевића, резервног пешадијског капетана прве класе за 1919. годину, са износима за сваки месец понаособ. Плата је износила 254,12 динара сваког месеца осим у фебруару кад је била 143,99 динара, као и са додацима за новчану храну и надокнадом, тј. помоћи на жену и децу у износу од 1260 динара укупно. Светозар је добијао помоћ за жену и шесторо деце од једног динара дневно, али не током целе године. Наглашено је да се порез плаћао пореском одељењу, а плата и новчана храна примале уз одговарајуће решење.

Сачуван је план куће коју је Јаковљевић имао намеру да гради по угледу на ону коју је затекао у словеначком месту Јокшић, код Луке Чанића где је боравио и која му се допала. Скица је настала 8. фебруара 1919. године у Јокшићу и она представља само још један прилог о овој комплексној личности земљорадника и домаћина, економа, ратника и предузетника.

Нови ратни нотес резервног пешадијског капетана прве класе Светозара М. Јаковљевића економа из Попучака, среза Ваљевског, Округа ваљевског, март 1918. године, Солун – свакако проширује наша знања о Петом пешадијском пуку и за разлику од до сада познатих докумената, или пак дневника, садржи сасвим одређене податке који осветљавају јспецифичан, али незаобилазан сегмент из унутрашњег деловања сваке војне формације посебно у дуготрајним ратним условима, а односи се на издавање новца за личне и војне потребе његовим припадницима. Напомињемо да је позајмљивани новац припадао Попучанској земљорадничкој задрузи.

Наглашавамо да се Пети пешадијски пук налази у саставу Дринске дивизије првог позива, а обе дивизије (прва и друга) ушле су у састав Треће армије којом је командовао генерал Павле Јуришић Штурм. Дринска дивизија поднела је терет аустроугарског напада 1914. на подручју од Љубовије до Шапца, све до пристизања Друге армије и њеног противудара на Церу и долини Јадра. У окршајима од септембра до новембра 1914. Дринска дивизија је претрпела велике губитке на обронцима десне обале Дрине. За време Колубарске битке Дринска дивизија првог позива учествовала је у саставу Прве армије којом је тада командовао Живојин Мишић, да би у октобру месецу 1915. у саставу Треће армије бранила

дунавски фронт низводно од Београда. Дринска дивизија другог позива ушла је у састав Прве армије са штабом у Ваљево и бранила је фронт на Сави и Дрини.⁴

Нови ратни нотес, део је Књиге управе фондова за дуг заведене под парцелом бр. 26129. Истовремено то је бележник Светозара М. Јаковљевића земљорадника из села Попучака, ваљевског демократе и резервног капетана прве класе, а превео га је 27. фебруара 1916. на Крфу (Говино) Младен Ж. Солдатовић из Завлаке. Подаци су ради целовитости и прегледности пренети из Старог нотеса у други – Нови нотес.

The image shows two pages of a handwritten ledger. The left page has a header 'Својим' and contains several entries with names and amounts. The right page has a header '1915 година' and contains entries with names and amounts. The handwriting is in Cyrillic script.

*Нови ратни нотес резервног пешадијског капетана
I класе Светозара М. Јаковљевића, део из књиге дужника
за 1914. годину и почетак 1915. године*

Нотес се састоји из неколико врста докумената и то: Књиге дужника (1914-1918) у оквиру које и рачуна на име појединих лица, Пописа примања за поједине године закључно са 1920, Пореске књиге за 1917. и 1918. на име С. Јаковљевића, као и Војног платног листа такође на његово име за 1918. годину.

Како је Светозар Јаковљевић прецизно и уредно бележио не само име и износ, већ и датум и место издавања новца, на основу овог Нотеса а пре свега Књиге дужника можемо знати где се у датом тренуку налазио Пети

4 М. Бјелајац: Ваљево седиште Дринске дивизијске области 1883-1941, Ваљево постанак и успон грашког средишта, Ваљево 1994, 323

пешадијски пук, тј. пратити његово кретање у периоду 1914–1918. године. У економском смислу он је претеча данашњих књиговодствених књига.

С. Јаковљевић је евиденцију о позајмицама почео да води у Ваљевској Каменици 1914. године. Ову позицију потврђује и Дневник ратовања Петог пешадијског пука „Краља Милана” 1912 – 1920.⁵

Прво на листи дужника је име Миливоја Јелисавчића коме је 29. јула 1914. године на име „крста за Миладина из Попучака” издато 4 динара. Новац је потом издаван у Коренитој, Попучкама, Бојковцима. Реч је о тринаест лица, стим што је некима од њих позајмљивано више пута. Те године укупно је издато 136,80 динара. Највећа позајмица износила је 100 динара, а односила се на износ који је Јаковљевић послао 24. новембра у Бојковцима, свастици Лепосави Ђурић из Забрдице. Најмања је пак износила 0,60 динара. Напомињемо да су дугови преношени из године у године.

Књига дужника у 1915. години отпочиње од 31. марта у Шапцу. Том приликом је Радовану Мијаиловићу позајмљен 1 динар. Вођен развојем ратних операција, а следећи упутства Врховне команде, Пети пешадијски пук се сели из Шапца у Јаловик, Младеновац... Занимљиво је да је 13. септембра 1915. у Попучкама новац био издат чак и команданту пука Стевану Милетићу у износу од 550 динара (пренето из Старог нотеса са стр. 19, бр. 82) а евидентирано под редним бројем 6 у Новом нотесу за 1915. годину. Пети пешадијски пук се 26. октобра налазио у Блацу, 12. новембра на положајима у Врбасу, потом у Пећи и Рожајама, а од 1. до 15. децембра у Подгорици. У Скадру су боравили од 20. до 25. децембра а у Љешу преостале дане до краја месеца. Кредитирано је 38 лица, укупно позајмљено 518,52 динара у највећем поменутом износу од 550, а најмањем од 1 динар.

Повлачење наше војске кроз Црну Гору и северну Албанију на Јадранско приморје на линији Драч – Скадар и даље на Крф остварено је у нади да ће се војска реорганизовати и снабдети храном. У то време је дошло до формирања јединствене Дринске дивизије, уместо дотадашњих истоимених дивизија првог и другог позива. Дринска дивизија је имала сада у свом саставу четири пука и са Дунавском чинила Трећу армију. Међутим, од доласка у Скадар у децембру 1915. па све до 26. фебруара 1916. године када је приспела на Крф, за нашу војску су наступили тешки дани. Бројне губитке имао је и Пети пешадијски пук, великим делом од заразних болести, пре свега од рекуренса коме су подлегли изнурени

⁵ Ратовање Петог пешадијског пука Краља Милана” 1912 – 1920, дневник уредно Светомир Г. Николић, Ваљево 1998, 307

ПОТВРДА ПРИЈЕМА
НА ПОШТАНСКУ ПОШИЉКУ

Број 42

Предмет: писмо унут. група и т.д. уједињено

Вредност 20 дла

Доплата

Тежина

Пријалац Својан Радовановић

Место опредељења Валјево

Наплаћена такса:

за тежину	дин.	пр.
• препоруку	дин.	пр.
• повр: рецелис	дин.	пр.
• вредност	дин.	пр.
• доплату	дин.	пр.
• хитну доставу	дин.	пр.
• телеграм	дин.	пр.
Свега	дин.	пр.

пријео Српн. Виночић

*Потврда за поштанску поштиљку на име војног
обвезника Својана Радовановића, која сведочи
о поштиојашу кафана „Валјево“ на Крфу, јануара 1917.*

војници у дуготрајном лутању од луке до луке, све док нису стигли на Крф и Солун где су се одморили и реорганизовали.⁶

Ако ратни Нотес поредимо са већ више пута поменути^м Дневником, приметимо да је кретање пука далеко опширније приказано у Дневнику, што је разумљиво јер је он вођен свакодневно. Нотес пак, који је предмет наше расправе, говори о питањима издавања новца у деликатним, ратним околностима, и не улази у анализе положаја и састава са војног аспекта. Ипак, чињеница да је новац издаван, често пружа основу за сазнање о положајима и маршрути Петог пешадијског пука, што овом збиру докумената увећава вредност у историјском погледу.

⁶ Дневник ратовања Петог пешадијског пука Краља Милана” 1912-1920, наводи листу губитака у 1914, 1915 и 1916, све до доласка на Крф у другој половини 1916, 154-218

Део Књиге дужника који се односи на 1916. годину је најобимнији и броји 280 кредитираних лица. С. Јаковљевић је бележио позајмице почев од 1. јануара те године. Том приликом је у Љешу Драгићу Н. Нићифоровићу из Попучака издато 20 динара, делом у сребру. Већ 10. јануара припадници Петог пешадијског пука доспели су до Драча, да би 31. јануара били у Фијери, 12. фебруара у Војуши, а 22. у Валони, а од 26. фебруара најзад на Крфу... Укупно је издато 6670,60 динара, што је велики износ у односу на претходне године, а исплаћивано је и у страниј валути. Листа дужника у 1916. години вођена је закључно са 28. децембром. Налазећи се у саставу Дринске дивизије, Пети пешадијски пук је учествовао у заузећу Кајмакчалана.

У 1917. години Јаковљевић је евидентирао позајмице од 9. јануара до 10. децембра, а ради се о 73 лица. Попису дужника прикључена је на 32. и 33. страни Нотеса – потврда за поштанску пошиљку на име војног обвезника Стојана Радовановића који се тада налазио у кафани „Ваљево” на Крфу, са поштанским жигом од 23. јануара 1917. То је свакако интересант податак који сведочи о постојању ваљевске кафане на острву Крфу. У 1917. години издато је укупно 1897,10 динара. Новац је исплаћиван већином у француским францима и драхмама, што је било карактеристично и за претходну годину.

Од 23. јануара 1918. па до 2. децембра исте године 26 лица је примило новац у драхмама и крунама у износу од 427,80 динара. Реч је о години пробоја Солунског фронта и припремама за напад. У завршним операцијама 1918. године Дринска дивизија је поново дејствовала у саставу Прве армије а њене јединице су наставиле продор према Срему, Славонији, Загребу, Ријеци, где су одушевљено дочекане.

Поменути попис се преноси и на 1919. годину закључно са редним бројем 30. Те године је издата сума од 39,50 динара. Мада је демобилизација војске отпочела 4. маја 1920, Пети пешадијски пук је остао у Хрватској. У Ваљево се вратио тек 7. априла 1924. године.

Начин на који су позајмице враћане није нам познат. Претпостављамо да је дуг могао бити одбијан од редовних прихода које су војници добијали, или је могуће да се преносио и на каснији период и враћан је другим путем. Ни за једну од ове две могућности немамо поузданих података, иако нам се прва чини вероватнијом, а пре свега исправнијом. Највероватније да није дошло до реализације ни једне од поменутих варијанти и да дуг није враћен, нити је потраживан.

Нотес садржи и посебно вођене рачуне издаване на име појединих људи нпр: Радомира Јаковљевића из Попучака у износу од 1587,5 динара

или Радована Мирковића из Причевића од 960 динара, као и Тихомира Драгојловића, 324 динара... Постоје и они у повратном смислу који се односе на лица од којих се задуживао и сам пук. Тако С. Јаковљевић констатује да је бившем трговцу Јовану Ј. Ракићу остао дужан 13. новембра 1915. године 700 динара. Ако су рачуни прецртани, то значи да су и дугови били измирени.

The image shows a handwritten page from a tax book for the year 1917. The page is organized into a table with several columns. The top of the page has the heading "1917 година" and "Пореска књига". The table contains entries with names, amounts, and dates. There are numerous handwritten annotations, signatures, and corrections throughout the page. The handwriting is in Cyrillic script. The page appears to be a record of tax payments or debts for the year 1917.

Пореска књига за 1917. годину капетана I класе
Светозара М. Јаковљевића из Подлучици

У Нотесу постоји други вид бележења примљеног или издатог новца – на име плата, новчане хране, а понекад и стране помоћи. Новчана храна представљала је неку врсту данашњих бонова, тј. оног износа намењеног за исхрану. Бројни су примери помоћи упућене пуку од стране приватних лица, а на дан 12. фебруара 1918. забележена је помоћ од Енглеске у износу од 450 динара. Поменути подаци вођени су за сваку годину по месецима закључно са 1920-ом. Напомињемо да се суме примљеног и издатог новца углавном поклапају. Реч је о тзв. улазу и излазу новца, веома важном у погледу финансијске исправности.

Сачувана је, у склопу Нотеса и Пореска књига за 1917. годину о порезу наплаћеном од резервног пешадијског капетана прве класе Светозара М.

Јаковљевића, заведена 6. јула 1917. године у Микри. На документу је печат војне станице у Микри као и печат са потписом благајника. На име пореза Светозар је имао да плати 213,04 динара са пореском стопом од 0,4%, а исплатио га је 1. децембра 1917. године у Солуну.

Војни платни лист бр.126 за 1918. годину, такође на име С. Јаковљевића са печатом главне војне станице у Микри налази се у нешто оштећеном стању. Садржи рубрике које се односе на исплаћене износе, на име плате у динарима и францима, док се новчана храна исплаћивала три пута у току месеца, у драхмама. Ови подаци сведоче о континуитету исплате. Годишња плата је износила 3150 динара а месечна 262,50 динара, док месечни годишњи порез није могуће утврдити због оштећења.

Посебну групу докумената представљају она која, иако су по типу слична Нотесу, ипак чине засебну целину. Можемо да тврдимо да се ради о својеврсном наставку претходног Нотеса, тим пре што се бележење издатог новца продужава најпре до 31. децембра 1919. и то у укупном износу од 7.740,50 динара док је наредне 1920. године износ достигао цифру од 10.509,10 динара. Такође, овде се могу наћи и подаци о извесним лицима на име различитих потреба, све до 1934. године. Реч је о типичним белешкама С. Јаковљевића, вођеним графитном оловком.

ВОЈНИ ПЛАТНИ ЛИСТ бр. 126

Порез: Год. Дан. 26 Мес. Дан. 24 ПЛАТА: Год. Дан. 3150 Мес. Дан. 262,50

Благајник: Светозар М. Јаковљевић

1918 г.	Обвештајни дани	Износ исплате	Исплате	Порез	Укупно	Истакнуто	Истакнуто	Истакнуто
по месеци	по физикалним данима	у динарима	у динарима	у динарима	у динарима	у динарима	у динарима	у динарима
Јануар ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Фебруар ...	28	254,0	254,0	9,96	263,96			
Март ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Април ...	30	254,0	254,0	9,96	263,96			
Мај ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Јуни ...	30	254,0	254,0	9,96	263,96			
Јули ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Август ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Септембар ...	30	254,0	254,0	9,96	263,96			
Октобар ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
Новембар ...	30	254,0	254,0	9,96	263,96			
Децембар ...	31	259,2	259,2	10,37	269,57			
УКУПНО	365	2592,0	2592,0	103,70	2695,70			

Потпис примиоца: Светозар М. Јаковљевић

Војни платни лист за 1918. годину на име Светозара М. Јаковљевића

Наглашавамо да су извесне недоумице настале у нотесу и осталим документима последица нивоа образовања њиховог аутора, иако је очигледно да његове способности превазилазе школску спрему.

У прилици смо да прокоментаришемо и блок у који је преведено из Новог ратног нотеса колика је сума издатог новца без тзв. ажије до 1918. године. Ажија означава доплату, тј. вишак, односно већу вредност једне врсте новца, хартије од вредности и слично од номиналне вредности, дакле разлику између номиналне и курсне вредности. Дисажија пак значи разлику између бољег и лошијег новца, на штету лошијег. Према подацима из блока у периоду од 1914. до 1918. године издато је без ажије 8.475,40 динара.

Нови ратни нотес са пратећом докуметацијом сведочи о једном посебном начину издавања новца, у виду позајмица ратницима, припадницима Петог пешадијског пука за време ванредних прилика, и судбоносних ратних догађања и операција. Предочени показатељи осветљавају и ону, до сада мање познату, економску страну деловања ове војне формације, када је новац испоручиван као зајам многим лицима на име различитих животних потреба. Иако је Књига дужника вођена од стране С. Јаковљевића читко и, дакле, остала као траг и за увид, не располажемо сазнањима да је новац враћан као и тиме да је Попучанска задруга некога од дужника тужила, што је иначе предмет истраживања пропуста периода који је уследио.

Нови ратни нотес својим богатим садржајем заједно са осталим архивалијама представља значајан допринос и још један прилог изучавању историје Петог пешадијског пука у периоду 1914 – 1918. године, а свакако се може применити и на остале војне формације из истог периода, за која су сачувана слична документа.